

Leonarda Dacewicz
Białystok

STOSUNKI SPOŁECZNO-GOSPODARCZE A SPOSOBY IDENTYFIKACJI LUDZI W DAWNYM WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM

W polskim obrocie prawnym do identyfikacji człowieka jest używane imię i nazwisko. Z synchronicznego punktu widzenia współczesne nazwiska są traktowane przez badaczy jako zbiór zamknięty leksykalnie i morfologicznie, a więc ukształtowany w przeszłości i współcześnie spetryfikowany¹. W badaniach onomastycznych ciągle są podejmowane próby odpowiedzi na pytanie, jak doszło do ustalenia zasobu nazwisk używanych w dzisiejszych czasach, w wyniku jakich procesów językowych ustalał się ich zbiór, jaką rolę w procesie ich kształtowania odegrały czynniki pozajęzykowe, a mianowicie stosunki polityczne, społeczne, gospodarcze, czyli szeroko rozumiane czynniki kulturowe obejmujące swym zasięgiem zarówno sferę kultury duchowej, jak i kultury bytu².

Dotarcie do genezy nazwiska, jak twierdzi m.in. S. Gala³, umożliwia jedynie diachroniczne, ewolucyjne, jednostkowe spojrzenie na nazwę. Ten niezmiernie pracochłonny i żmudny proces badawczy pozwoli wyjaśnić nieznanne jeszcze problemy językowe i pozajęzykowe związane z procesem formowania się nazwisk. Dotychczasowe badania wykazały, że rola czynników pozajęzykowych w kształtowaniu się systemu nazewnictwa wydaje się znaczna i w pewnych okolicznościach decydująca⁴. Czynniki gospodarcze, różne formy życia społecznego, były w gruncie rzeczy stymulatorem kolejnych przeobrażeń zachodzących w obrębie środków identyfikujących człowieka, występujących po imieniu, zwłaszcza gdy samo imię przestało już wystarczać. W obrębie jednego państwa nazewnictwo osobowe może być w mniejszym lub większym stopniu regionalnie różnicowane, zarówno jeśli chodzi o genezę podstaw słowotwórczych, jak i formalne elementy nazwotwórcze. Znaczne zróżnicowanie genetyczne i formalnojęzykowe antroponimów najwyraźniej uwidacznia się na obszarach pogranicza, których cechą charakterystyczną jest dwu- lub wieloetniczne osadnictwo. Do takich terytoriów z pewnością należy zaliczyć dawne województwo podlaskie. Jak wynika z historii osadnictwa, nazewnictwo tego terenu było uwikłane w wielonarodowościowy kontekst historyczno-kulturowy.

¹ Por. M. Karaś, *Nazwy własne i ich klasyfikacje (nazwy osobowe)*, „Biuletyn PTJ”, t. XXX, 1972, s. 141-143.

² Por. A. Kłosowska, *Uniwersalne i narodowe tendencje w kulturze*, [w:] *Kultura i społeczeństwo*, t. XXXIV, nr 2.

³ S. Gala, *Przeniesienia, derywaty, powielenia w antroponimii polskiej*, [w:] *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, t. XXVI, 1980, s. 42.

⁴ M. Karaś, *Imię, nazwisko, przezwisko = nazwa osobowa w polszczyźnie*, „Onomastica”, XXI, 1976, s. 20.

Omawiając proces kreacji nazwisk w dawnym województwie podlaskim należy więc położyć główny nacisk na uzasadnienie zapotrzebowania społecznego na nazwę osobową w tym środowisku, czyli na motywację funkcjonalno-etymologiczną antroponimu. Jest to równoznaczne z ujawnieniem powiązań dawnych stosunków społeczno-gospodarczych, politycznych, kulturowych, etnicznych i kultowych z procesami nazwotwórczymi. Ujawnienie tych powiązań będzie możliwe dzięki zastosowaniu socjolingwistycznej analizy antroponimów, a przede wszystkim uwzględnienia tego jej aspektu, w którym procesy antroponimiczne będą rozpatrywane w ich relacji do konkretnego społeczno-historycznego kontekstu⁵. Analiza socjolingwistyczna pozwoli ujawnić różne lingwistyczne i społeczne właściwości funkcjonowania systemu antroponimicznego na omawianym terenie.

Celem niniejszego opracowania jest udowodnienie, że rola czynników pozajęzykowych w kształtowaniu się systemu nazewniczego na dawnym Podlasiu była na tyle ważna, że zostawiły one trwały ślad w postaci określonych nazw osobowych, jak też znalazły odzwierciedlenie zarówno w semantyce, jak i strukturze nazw.

Omówienie i właściwą interpretację charakterystycznych cech nazewnictwa osobowego funkcjonującego w dawnym woj. podlaskim z pewnością ułatwi zarys historii tych ziem, przede wszystkim ich osadnictwa, którego następstwem były określone stosunki społeczne, kulturowe, kultowe itd.

Województwo podlaskie jako jednostka administracyjna znajdująca się na terytorium Wielkiego Księstwa Litewskiego było wyłonione w 1520 roku, w 1569 roku zostało inkorporowane do Korony. W jej granicach pozostało do III rozbioru Polski⁶.

Od najdawniejszych czasów terytorium to stanowiło strefę styku zróżnicowanego pod względem etnicznym osadnictwa, a więc i różnych wpływów kulturowych. Przede wszystkim wymienić tu należy północny i południowy nurt osadnictwa ruskiego, mazowieckie osadnictwo polskie i osadnictwo litewskie⁷. Pierwsza wzmianka o osadnictwie żydowskim odnosi się do lat 1463-1487⁸. W miarę upływu czasu przybrało ono dość znaczne rozmiary. Osadnictwo Tatarów wywodzi się od czasów księcia Witolda⁹. Wspomnieć należy również o obecności na Podlasiu Szkotów i Niemców¹⁰.

Dominowały tu jednakże dwa rodzaje kolonizacji: polska i ruska. Jak twierdzi A. Jabłonowski¹¹, różniły się one od siebie w sposób zasadniczy. Książęta ruscy osadzali swe grody na prawie feudalno-wojennym, a dookoła nich dobra zamkowe zajmował lud poddany. Wynikiem kolonizacji ruskiej były rozległe królewszczyzny z ludnością poddaną, kolonizacja mazowiecka dała terytoria ziemiańskie, które stały się następnie gniazdami licznych rodów szlacheckich.

Wielonarodowościowe województwo podlaskie charakteryzowała także wielowyznaniowość. Polacy i Litwini, mimo znacznych postępów reformacji w połowie XVI wieku, pozostali w swej masie przy religii rzymskokatolickiej. Rusini wyznawali prawosławie. Część z nich przyjęła unię brzeską w 1596 roku. Tatarzy litewscy oddawali cześć Allachowi, zaś Żydzi byli wyznawcami religii mojżeszowej. Zwolennicy reformacji dzielili się na kilka od-

⁵ Por. J. Bubak, *O socjolingwistycznym podejściu w badaniach antroponimii (na marginesie pracy K. W. Bachniana)*, „Socjolingwistyka”, 1987, nr 6, s. 100.

⁶ A. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. VI, *Podlasie. Źródła dziejowe*, t. XVII, cz. II, Warszawa 1909, s. 13; W. Jarmolik, *Powstanie województwa podlaskiego*, „Białostocczyzna”, 1989, nr 4, s. 8.

⁷ A. Wyrobisz, *Podlasie w Polsce przedrozbiorowej*, [w:] *Studia nad społeczeństwem i gos podarką Podlasia w XVI-XVIII w.*, Warszawa 1981, s. 173-210.

⁸ A. Leszczyński, *Z dziejów Żydów Podlasia / 1487-1795*, „Studia Podlaskie”, t. II, Białystok 1989, s. 8.

⁹ J. Wiśniewski, *Osadnictwo tatarskie w Sokółskim i na północnym Podlasiu*, „Rocznik Białostocki”, t. XVI, s. 327-329.

¹⁰ A. Wyrobisz, op. cit.

¹¹ A. Jabłonowski, op. cit., s. 174.

ębnych, niechętnych wobec siebie kierunków, takich jak luteranie, kalwini, bracia czescy¹². Tak więc obraz Podlasia przedstawia się nam jako mozaika językowo-narodowościowa i religijno-wyznaniowa. Roli czynnika integracyjnego nie mógł tam odgrywać ani język, ani tradycja historyczna, ani wspólnota kulturalna i religijna.

Na Podlasiu najliczniejszą grupę ludności stanowili chłopci polscy i ruscy. Osadnictwo ruskie, zdaniem M. Biernackiej¹³, pod względem liczebności było większe. Drugą bardzo liczną grupę tworzyła drobna szlachta pochodząca przeważnie z Mazowsza, która z biegiem czasu w znacznej mierze przekształciła się w szlachtę zagrodową. Pozycję pośrednią zajmowali tzw. bojarzy putni (jedna z kategorii chłopskiej ludności służebnej obowiązana do służby wojskowej)¹⁴. Stosunkowo nieliczne podlaskie mieszczaństwo nie przedstawiało sobą liczącej się siły ekonomicznej, społecznej i kulturalnej. Gospodarka miast podlaskich charakteryzowała się dużym udziałem rolnictwa, żadne z nich nie wyrosło na duży ośrodek gospodarczy, wyspecjalizowany w określonej produkcji lub handlu. Niemniej jednak odnotować należy znaczny rozwój rzemiosł produkujących artykuły spożywcze oraz skórnicze i futrzarskie¹⁵.

Tak więc o dawnym Podlasiu najkrócej można powiedzieć, że cechowała je, po pierwsze, złożona struktura narodowościowa, a w związku z tym i wyznaniowa, po drugie, struktura społeczna, którą charakteryzował identyczny jak w całej Rzeczypospolitej ucisk chłopów, bardzo słabe ekonomicznie i politycznie mieszczaństwo, brak wyższego duchowieństwa i szlachty posesjonatów, liczna szlachta zagrodowa i rosnące w siłę rody magnackie.

W jakim stopniu przedstawione wyżej realia społeczno-gospodarcze znalazły odzwierciedlenie w antroponimii dawnego Podlasia, zdecydowały o takim, a nie innym przebiegu procesów nazwicznych, które dały w rezultacie określony zasób nazwisk funkcjonujących dzisiaj na Białostocczyźnie.

W antroponimii historycznej daje się ustalić kilka podstawowych sposobów identyfikacji, nazywania ludzi, które zaczęto stosować, gdy samo imię przestało już wystarczać¹⁶:

1. wskazywanie na cechy zewnętrzne lub cechy charakteru, przyzwyczajenia danej osoby,
2. wskazywanie na zależności między ludźmi,
3. wskazywanie na wykonywany zawód, pełniony urząd lub piastowaną godność,
4. wskazywanie na relacje poszczególnych osób do nazw miejscowych,
5. odniesienie do określonej nacji,
6. używanie imienia w funkcji dodatkowego elementu identyfikacyjnego.

1. Stosunki międzyludzkie, sposób postrzegania rzeczywistości, hierarchia ważności i wartości znalazły odzwierciedlenie w antroponimach określanych w onomastyce jako miana przezwiskowe. Konotacje tych nazw pozostają w ścisłym związku ze światem roślin, zwierząt, ze zjawiskami z zakresu życia duchowego i kultury materialnej, z określeniami cech charakteru, wyglądu zewnętrznego itd. Wśród odprzewiskowych antroponimów podlaskich znajdziemy nazwy pochodzenia polskiego, np. Trofim Wierzba (11, 17), Maciey Kot (13, 420), Iwan Szpak (2, 22), Moisiej Morda (2, 21), Samuel Wąż (9, 261), Woyciech Długi (10, 142), Fiedko Rudy (8, 335), Sak Chromy (13, 335); wschodniosłowiańskiego, np. Stasiło Wuż (8, 279; ukr. wuż 'wąż'), Iwan Zaiac (8, 46; wschł. zając 'zając'), Proc Hołod (10, 123;

¹² J. Maciszewski, *Spoleczeństwo*, [w:] *Polska XVII wieku*, Warszawa 1977, s. 130.

¹³ M. Biernacka, *Wsie drobnoszlacheckie na Mazowszu i Podlasiu*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1966, s. 55.

¹⁴ J. Wiśniewski, *Rozwój osadnictwa na pograniczu polsko-rusko-litewskim od końca XIV do połowy XVII wieku*, „Acta Baltico-Slavica”, t. I, Białystok 1964, s. 132.

¹⁵ S. Alexandrowicz, *Powstanie i rozwój miast województwa podlaskiego (XV–I poł. XVII w.)*, „Acta Baltico-Slavica”, t. I, Białystok 1964, s. 153–156; J. Maroszek, *Rzemiosło w miastach podlaskich*, Wrocław 1976.

¹⁶ Por. J. Bubak, *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków 1986, s. 39.

ukr. hołod 'głód', Ignat Siereda (2, 21; wschł. s'ereda 'środa'), Timosz Łobacz (13, 470; błrus. łabacz 'człowiek z dużym czołem'), Szymon Żyr (2, 13; ukr. żyr 'tłuszcz, żywność'); litewskiego, np. Wotko Żwirblis (8, 259; lit. žvirblis 'wróbel'), Andrzej Skroblinis (8, 259; lit. skrōblas 'grab', skroblinis 'grabowy').

2. Zależności między ludźmi, głównie zależności czy przynależności rodzinne, uzeńtrznęły się w postaci nazw określanych umownie jako patronimy ze względu na podstawową relację pokrewieństwa syna do ojca. Do tej grupy włączane są także nazwy wyrażające pokrewieństwo syna do matki (rzadko) oraz męża do żony, jak również inne relacje pokrewieństwa, np. wskazanie czym jest bratem, szwagrem, zięciem lub też zależności nierodzinne, np. czym jest uczniem, sługą, poddanym itd. Występowały one początkowo w formie analitycznej, np. Iwan syn Iurkow (13, 453), Hryc syn Iwanow (13, 454), Matyasz syn Pawłów (13, 433), Melian brat Osipow (8, 342), Wasko zięć Kisłow (13, 452), Zienko służka Suprunow (13, 454), Michał poddany pana Pioro (13, 408), później przede wszystkim w formie syntetycznej, np. słachetny Bartłomiej Andrzejow (13, 458), Kuryło Supronow (13, 458), Niemira Grzymalicz (10, 187), Jan Zubkowicz (13, 526), Andrzej Soroczyc (13, 454), Hiacintus Wilczuk (13, 447), Chwedko Hołodko (13, 483), Fedor Petrenia (13, 420), Jasko Ondrelenia (8, 261). Podstawę do tworzenia tych nazw stanowiły w równej mierze imiona i apelatywy polskie i wschodniosłowiańskie.

3. Nazwy osobowe stanowią dobre źródło informacji o rodzajach rzemioł wykonywanych w dawnym woj. podlaskim, o piastowanych tam godnościach i pełnionych urządach. Występują one w polskiej, wschodniosłowiańskiej, litewskiej, niemieckiej, a także łacińskiej (język niektórych dokumentów) wersji językowej, np. Andrzej Barwierz (8, 342)¹⁷, Michno Bednarz (10, 132), Onoszko Bondarz (12, 257), Olis Garczac (1, 116), Marcin Horszczar (8, 318), Hryn Kołbnik (8, 345), Siemion Koniuch (13, 460), Iwanko Mastalerz (13, 437), Choma Stelmach (13, 526), Ostap Zdun (13, 457), Jakub Sukiennik (13, 483), Mikołai Chorąży (13, 431), Stas Ciwun (8, 328), Kuryło Thywun (8, 329; tywun 'ekonom, wójt na Rusi czerwonej'), Wasil Ławnik (7, 173), Antoni Marszałek (13, 373), Paszko Woiewoda (8, 250), Joannes Schmidt (14; niem. Schmied 'kował'), Ferdinandus Schnayder (14; niem. Schneider 'krawiec'), Marcin Doilid (3, 27; lit. dailide 'cieśla'), Petrus Auriga (13, 446; łac. auriga 'woźnica').

Dotychczasowe badania wykazały, że w źródłach dotyczących dawnego województwa podlaskiego, można odnaleźć ponad 130 nazw zawodów używanych do identyfikacji ludzi¹⁸. Dalsza penetracja źródeł z pewnością tę liczbę powiększy.

4. W społeczności ludzkiej obok rodziny, zajęcia, zawodu ważną rolę zawsze odgrywała siedziba, miejsce zamieszkania, jego otoczenie. Znalazło to swój wyraz w nazwach osobowych. Nazwy miejscowości znajdujących się na terytorium woj. podlaskiego początkowo wchodziły w skład analitycznych identyfikatorów odmiejscowych, np. Arcich z Waykowa (7, 139), Stephan z Mielnika (7, 172), Radzo z Siemiatycz (7, 173), Piotr ze Szpaków (7, 173), Krzysztof z Piekar Piekarski (13, 456), Imc Pan Jan Władysław Kunath na Wyróżbach Wyróżbski (12, 90), później stanowiły podstawę wielu nazwisk szlacheckich derywowanych sufiksem -ski, a z biegiem czasu znacznej liczby nazwisk chłopskich, stworzonych sufiksem -ski i innymi formantami, np. Stanisław Malinowski (: n.m. Malinowo), 13, 49; Jerzy Nieciecki starosta drohicki (: n.m. Nieciecza), 16, 91; Krzysztof Olędzki starosta sarski (: n.m. Olędy, Olendy), 16, 82; pan Stephan Nowosielski (Nowosielcz), 12, 82; nobilis Martinus Szałowski (Szawły), 13, 415; N'lis Albertus ol. Seraphini Zawadzki (Zawady), 18,

¹⁷ Cyfry w nawiasie to oznaczenie źródła i strona, na której znajduje się w nim cytowana nazwa.

¹⁸ L. Dacewicz, *Nazewnictwo męskie w powiecie mielnickim w XVI i XVII wieku*, [w:] *Nazewnictwo kobiet w dawnym powiecie mielnickim (XVI-XVII w.)*, Białystok 1994, s. 29; też, *Kształtowanie się nazw osobowych odzawodowych na terenie dawnego woj. podlaskiego (XVI-XVII w.)*, „Studia Podlaskie”, t. IV, Białystok 1993, s. 93-99.

3; chłop Jędrzej Terlikowski (Terlikowo), 13, 436; parobek Adam Popławski (Popławy), 13, 409; komornik Jan Ostrowski (Ostrówki), 13, 526; Onton Pekarec (Piekary), 13, 426; Iwan Tokarowiec (Tokary), 13, 525; Iwan Zadrozny (13, 479), Albertus Podgainy (13, 474).

Od nazw miast, szczególnie w okresie późniejszym, tworzone były nazwiska żydowskie, np. Drogozyn (: Drohiczyn), Tykoczyn (: Tykocin), Łosicki (: Łosice)¹⁹.

5. Charakterystyczne dla dawnego Podlasia zróżnicowanie etniczne znalazło odzwierciedlenie w etnonimach używanych w charakterze identyfikatorów osobowych, które z czasem mogły przekształcić się w nazwiska lub stanowić podstawę do ich utworzenia, np. Stanisław Lach (8, 247), Macko Litwin (1, 15), Mikita Rusin (13, 411), Tatar Jakub (15), Wasil Tatarzyn (2, 30), Marcin Moskal (13, 409), Szymon Turczyn (8, 330), Macko Cygan (2, 18), Piotr Szwed (13, 520), Jersko Ukrainiec (13, 495), Hryc Wołyniec (13, 496), Thomek Mazur (13, 486), Abram Żyd, Morduchay Żyd (7, 55), Marek Polaczicz (7, 58), Jan Litwinik (13, 514), Marcin Litwinowicz (4, 52), Iwan Lachowicz (1, 115), Turczynowicz (19, 27), Abram Rusinowicz (5, 11).

Trudno jest dzisiaj jednoznacznie rozstrzygnąć, czy odetniczne nazwy osobowe zawierały prawdziwą informację o pochodzeniu ich nosicieli. Historia osadnictwa Podlasia jak gdyby pozwala te wątpliwości maksymalnie zminimalizować.

Kryterium rzeczywistej obecności danej nacji z tytułu jej osiedlenia się na Podlasiu pozwala odnieść niektóre nazwy odetnonimiczne tu używane do grupy przezwisk nadawanych z racji określonych cech zewnętrznych, sposobu bycia i zachowania specyficznego dla określonej narodowości, np. Stephan Murzyn (13, 411).

Zróżnicowanie etniczno-językowe omawianego terytorium nazwy osobowe wyrażają także w pośredni sposób: odniesienie do danej nacji może zawierać się w podstawie słowotwórczej antroponimu, co było już sygnalizowane wyżej przy prezentacji nazw odprzezwiskowych i odzawodowych. Mamy tu więc nazwiska utworzone od imion polskich, np. Sebestyan Ambrozewicz (17, 123), Kalisz Andrzejów (7, 61), Matys Błażejewicz (17, 123), Jan Jakubik (13, 452), Paweł Jozwik (13, 453); imion wschodniosłowiańskich, np. Olechno Sakowicz (19, 52; im. Sak, cerk. Isaakij), Andrzej Fiedziukow (7, 140; im. Fiedziuk, cerk. Fiodor), Iwan Firsziuk (13, 529; im. cerk. Firs), Joannis Nikitorowicz (13, 411; im. cerk. Nikifor), Piotr Kornilik (13, 425; im. Kornilij); litewskich, np. Jakub Jurgielewicz, Mikołaj Jurgielewicz (6, 59; im. lit. Jurga, Jurgiel); tatarskich, np. Misko Czochojadajewicz (15; im. Czagataj), Idrysewicz (15; im. Idrys), Kazimierz Bazarowicz (15; im. Bazar), Achmet Opasowicz (15; im. Opas < Abbas), Abraham Murza Olejowski (15; im. Alej || Olej); żydowskich, np. Sak Abrahamowicz (13, 432; im. Abraham), Samson Aronowicz (13, 495; im. Aaron), Isier Lejbkow (13, 496; im. Lejbko < Liba), Mosko Ickowicz (13, 496; im. Icek < Iczhak), Dawyd Boruchow (13, 496; im. Baruch).

O ile w przypadku imion tatarskich i żydowskich jest to kryterium w pełni wiarygodne, o tyle w przypadku imion polskich i wschodniosłowiańskich budzi pewne wątpliwości ze względu na pewien zasób imion wspólnych, a także możliwość wpływów językowych.

6. Wykorzystywanie imienia w charakterze dodatkowego elementu identyfikacyjnego było zjawiskiem marginesowym. Imię pełniące funkcję nazwiska z pochodzenia mogło być imieniem ojca. W antroponimii podlaskiej w tej funkcji występowały imiona chrześcijańskie w wersji językowej polskiej i wschodniosłowiańskiej, np. Iwaszko Charyton (13, 481), Jadam Nycpor (13, 481), Mielian Wakuła (13, 508), Stasiek Hnat (od Ihnat), 11, 153; Wasko Roman (13, 505); a także starsza warstwa imion, czyli imiona słowiańskie, które w tej roli i na tym etapie funkcjonowania nie każdemu kojarzą się z imieniem jako takim, np. Lucas Bolesta (od Bolesław, Bolemir), 13, 417; Stanisław Niemira (od Niemiera || Niemira), 7, 187; Mikołai Dadzibog (od Dadzbo), 13, 494; Thomasz Woyno (od Wojnomir), 13, 408.

¹⁹ Nazwy podane przez informatorów.

Zetknięcie się na Podlasiu dwóch kultur wschodnio- i zachodniosłowiańskiej znalazło bezpośrednie odzwierciedlenie w antroponimii w postaci dwóch dominujących grup nazw osobowych. W kręgu kultury wschodniosłowiańskiej największą wartością była przynależność do wspólnoty rodzinnej i pochodzenie od wspólnego przodka, stąd najczęściej używanymi mianami osobowymi były formacje patronimiczne derywowane sufiksami -ow || -ew, -in, -owicz || -ewicz. W kulturze zachodniosłowiańskiej prestiż społeczny i znaczenie opierały się przede wszystkim na posiadaniu ziemi, dlatego wśród szlachty dominującym typem były nazwiska odmiejscowe zakończone sufiksem -ski || -cki²⁰.

Czy charakterystyczne dla Podlasia rozwarstwienie stanowe znalazło odzwierciedlenie w nazewnictwie tego obszaru? I tak, i nie. Z onomastycznego punktu widzenia kwestia podziału nazwisk na chłopskie, mieszczańskie i szlacheckie pozostaje otwarta. Niektórzy badacze przeciwstawiają się takiemu podziałowi twierdząc, że od strony językowej wyróżnianie nazwisk charakterystycznych dla dawnych warstw społecznych jest zabiegiem sztucznym. Analiza materiału antroponimicznego z obszaru dawnego woj. podlaskiego pozwala wyodrębnić typy nazwisk używane przez szlachtę i chłopów. Nie chodzi tu jednak o jakieś zdecydowane rozgraniczenie, lecz dominację określonych rodzajów nazw charakterystycznych dla danej warstwy społecznej. Problem ten jednakże w przypadku nazewnictwa osobowego Podlasia wymaga odrębnego, dość szczegółowego, opracowania, bowiem określone typy nazw w pewnym stopniu były uzależnione nie tylko od warstwy społecznej jako takiej, ale również od przynależności narodowej, a także umiejscowienia w czasie, ponieważ mówimy o okresie kształtowania się podlaskiego systemu antroponimicznego. Na przestrzeni kilku wieków miał on charakter dynamiczny, podlegał różnego rodzaju przeobrażeniom. Stymulatorem przeobrażeń były czynniki gospodarcze, społeczne, narodowościowe itd. Czynniki zewnętrzne miały wpływ na zanik, wybór i dominację określonych form nazwisk²¹. Tak więc tendencja do stabilizacji nazwisk podlaskich była tendencją samoistną, tzn. nie spowodowaną przepisami prawnymi.

Na zakończenie warto podkreślić, że nazwy własne w znacznie większym stopniu niż wyrazy pospolite kumulują społeczno-kulturową i historyczną wiedzę na temat danego narodu. Są nośnikami narodowego kolorytu, leksemami etnorealiów²². Z jednej strony stanowią odzwierciedlenie kultury danej społeczności, z drugiej – pełnią funkcję kulturotwórczą. Ich funkcja poznawczo-kumulatywna zwana też funkcją kulturową, która przejawia się w zdolności jednostek językowych do przechowywania wiedzy o rzeczywistości, pełni szczególnie rolę w procesie rozwoju jednostki i społeczeństw. Zasób tej wiedzy może być wykorzystany w badaniach z dziedziny historii, geografii, etnografii, archeologii i socjologii. Tak więc przydatności historycznej antroponimii dawnego województwa podlaskiego do badań historii tego regionu nie ma potrzeby udowadniać.

²⁰ Z. Kaleta, *Nazwisko w kulturze Słowian*, „Język Polski”, LXXVII 1-2, 1998, s. 30-31.

²¹ Tenże, *Ewolucja nazwisk słowiańskich*, Kraków 1991, s. 173.

²² S. Gajda, *Znaczenie nazw własnych a lingwodydaktyka*, [w:] „Językoznawstwo”, t. XIII, Opole 1991, s. 125.

Źródła i ich oznaczenia:

1. Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD) ASK, dz. LVI, M. K., *Inwentarz starostwa mielnickiego z 1545 r.*
2. AGAD, ASK, dz. LVI, *Inwentarz starostwa łosickiego i mielnickiego z 1551 r.*
3. *Inwentarz miasta Brańsk z 1558 r., Akty wydawane w Wilenskoju Archeograficeskoju Komissieju* (dalej: AWAK), t. XIV, Wilno 1887, s. 24-25.
4. *Inwentarz miasta Suraż z 1558 r.*, AWAK, t. XIV, Wilno 1887, s. 46-60.
5. AGAD, Archiwum Potockich z Radzyna 213, *Inwentarz włości augustowskiej z 1565 r.*,
6. AGAD, ASK, dz. LVI, *Inwentarz starostwa tykocińskiego z 1571 i 1573 r.*
7. AGAD, Archiwum Kameralne I/10, *Inwentarz przyjęcia dworów starostwa grodzieńskiego z 1578 r.*
8. AGAD, ASK, dz. LVI., *Rejestr popisu starostwa łosickiego i mielnickiego, niedatowany, powstał po 1560 r.*
9. AGAD, ASK, I, 70, *Rejestr podatku poglównego powiatu mielnickiego z 1673 r.*
10. AGAD, ASK, dz. LVI, *Rejestr pomiaru włócznej starostwa mielnickiego z 1560 r.*
11. *Aktowaja kniga mielnickogo grodzkiego suda za 1599-1600 i 1607-1612*, [w:] AWAK, t. 33, Wilno 1908, s. 153-156, 172-174.
12. WAP Lublin, Archiwum Woronieckich z Huszlewa, syg. 84. *Laudum Mielnickie.*
13. *Perepis' naselenija Melnickogo poweta po prichodam i weroispowedianiam dla wyskanija podati „subsidiu reipublica” z 1662 r.*, [w:] AWAK, op. cit., s. 497-436.
14. Archiwum parafialne w Tykocinie, *Summaryusz czyli Krodki sposob wynalezienia Metryk od Roku 1665 do 1824 przez X. Z. K.*
15. J. Wiśniewski, *Osadnictwo tatarskie w Sokółskiem i na północnym Podlasiu*, „Rocznik Białostocki”, t. XVI, 1989, s. 325-401.
16. *Urzednicy podlascy XIV-XVIII wieku. Spisy*, opr. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, Kórnik 1994.
17. *Litowskiego Ordinacja korolewskich puszczy w lesniczestwach bywszego Wielikogo Kniazestwa, sostaulenaja... P. D. Isakowskim i Ch. Bietozorom w 1641 godu*, Wilno 1871.
18. WAP w Białymstoku, *Księga ziemska drohicka (sumariusz) 1640-1697.*
19. Archiwum Diecezjalne w Siedlcach, syg. 148, *Akta Konsystorza Janowskiego.*